

Theophrastus Aureolus von Hohenheim, genaamd

PARACELSUS

«Geneesheer, wijsgeer, Godsverklaarder»

Symposion van het

Lectorium Rosicrucianum

Internationale School van het Gouden Rozenkruis

In de Symposionreeks verschijnen de teksten van symposia die jaarlijks worden gehouden door het Lectorium Rosicrucianum, de Internationale school van het Gouden Rozenkruis, op het conferentieoord Renova te Bilthoven.

Verschenen:

Spinoza 1998, uitgave 2001

Ficino 1999, uitgave 2001

Boehme 2000, uitgave 2001

Symposionreeks

In de Symposionreeks verschijnen teksten over schrijvers die een belangrijke schakel vormen in de keten van het metafysisch denken. Deze gouden keten heeft de mensheid altijd begeleid en geïnspireerd. Figuren als Baruch de Spinoza, Marsilio Ficino, Jacob Boehme en Theophrastus Paracelsus kunnen ertoe gerekend worden.

De visie die allen geven op wereld en mensheid komt tot uitdrukking in een kernzin van Hermes Trismegistos: «De mens is een groot wonder, o Asclepios». Dit grote wonder werd door alle tijden heen in filosofische scholen en geestesscholen onderwezen, opdat de mens de weg zou gaan tot verwerkelijking van de onsterfelijke Geest-zielemens.

Vanuit de klassieke wereld is het hermetisch en christelijk denken tot een synthese gevoerd, waarmee een nieuw levensperspectief voor de westerse mens is geopend. De figuren uit de Symposionreeks getuigen allen van dit levensperspectief.

Inleiding

Elk zichzelf respecterend wetenschappelijk instituut erkent het belang van de medische vernieuwing die de zestiende-eeuwse Zwitserse geneesheer Paracelsus bracht. Toch moeten diens werkzaamheden op dit gebied beschouwd worden als een uitvloeisel van een ander, hoger streven: het streven naar waarheid.

Wie waarheid brengt, werkt vaak als een schokgolf. Europa werd dan ook opgeschrikt door Paracelsus, met name door zijn compromisloze levenshouding. Hij weigerde vooringenomen standpunten, overgeleverde kennis, of vastgelopen waarden te accepteren, maar wilde vooral *zelf* waarnemen. Hij weigerde zelfs een dak boven zijn hoofd: de waarheid vind je slechts als vrije mens in het vrije. Uit de conclusies van zijn onophoudelijk zoeken vloede zijn handelen voort; en naar zijn eigen devies 'niemand zij een anders knecht die zichzelf zijn kan', was hij dan ook aan niets anders onderhorig dan zijn innerlijke kompas.

Dat kompas voerde hem over de wegen van Europa, van het ene land naar het andere en van de ene stad naar de andere. Toch reisde hij niet als een rusteloze, maar als een vrije, die niets anders van node had dan wat in het innerlijk is. Zijn vernieuwende medische inzichten en de hulp die hij bracht, verschaften hem overal toegang. Maar zijn doel was anders, reikte verder. Van de tien zieken, zo zei hij, genezen wij er één, drie worden vanzelf beter en de anderen gaan ten onder. Daarom kan een arts wel helpen naar de natuur, maar is de ware geneesheer innerlijk.

Paracelsus was natuurvorser, maar liet de natuur achter zich. Hij was arts, maar liet elke arts enij achter zich. Hij was filosoof, maar liet filosoferen over aan anderen. Hij vond de *ene geneesbeër*, die de *innerlijke* mens in de microkosmos geneest. Overal waar hij kwam, wees hij zonder ophouden op deze geneesheer. En het universeel geneesmiddel – ‘ziet de waarheid, en aanvaardt haar’ – gloeit na als een lichtend spoor in al de landen van Europa.

P. Huijs, G. Olsthoorn

«Alles geschiedt slechts opdat wij er de oorzaak van zouden doorgronden.

Alles beweegt door God.

Slechts op deze grond ontstaan de zaken, God wil ons iets vertellen, opdat wij er de Goddelijke wijsheid van doorgronden.

De wonderbaarlijke draad in de gebeimen en hun betekenis ervan begrijpen.

Ook opdat wij de grenzeloze en diepste wijsheid ervan aanvaarden en begrijpen.

Tevens ook zijn grote gebeimenissen openbaren welke voor het menselijke oog ontoegankelijk zijn.

Daar bij ons dan de poort tot zijn tuinen openstelt, dienen wij waardig over de drempel te schrijden.

Niet tot slapen maar tot waken zijn wij geboren, ons lampje dient te branden op het ogenblik van Zijn komst.»

Het leven van Paracelsus

P. F. W. HUIJS

Theophrast van Hohenheim, arts en filosoof, was een man die wel de Luther van de artsen – *Luther medicorum* – wordt genoemd. Daarmee is hij meteen gerangschikt onder de ‘heftige’ figuren van onze geschiedenis. Want net als Luther heeft Paracelsus een revolutie teweeggebracht, niet in de kerk, niet in de politiek, maar in de geneeskunde. Niet alleen in de geneeskunde, maar ook in het mensbeeld waarvan het begrip sindsdien een nieuwe standaard kent.

Dit symposium kent geen historisch doel; het is ook niet mystiek. Het gaat er bij de symposia die van het Lectorium Rosicrucianum uitgaan niet om zo mooi mogelijk te laten zien wat iemand gedaan heeft.

Als we een doel mogen formuleren dan is dat: kunnen wij, zoveel jaar na dato op de een of andere manier doordringen in de geest, in het wezen van deze man. Kan hij als het ware virtueel onder ons zijn, of beter nog, kan deze geest opnieuw geboren worden, vaardig worden vandaag, niet spiritistisch maar spiritueel; zijn wij in staat het levende, het specifieke, het unieke van die geestkracht voor elkaar tastbaar te maken?

Het is dezelfde geest die de stichters van het klassieke rozenkruis van de zeventiende eeuw bezielde. En Jacob Böhme bewees zich een volgeling van Paracelsus met de titel van zijn belangrijke werk: *Mysterium Magnum*, een term die van Paracelsus stamt, en waarmee deze de hermetische ‘Vader-Moeder’ bedoelt. Deze zelfde stroom van levend weten bezielde Blavatsky, die over hem zegt dat hij «een der grote Rozenkruisers was» en wees op de overeenkomsten van zijn inzichten en die van de wijsheidsleringen der Indiërs; en ook Steiner getuigt van hem: «We moeten ons ervan bewust zijn dat pas een verdiepte studie van de geest ontsluiten kan wat er in Paracelsus ligt, en dat Paracelsus

als hij zo op verdiepte wijze begrepen wordt, niet meer als slechts een interessant historisch studieobject kan worden gezien, maar dat men hem veel hoger moet aanslaan, en dat de moderne tijd nog veel van hem leren kan.» Het is een beetje omslachtig geformuleerd; echter waar het ons vandaag om gaat is: kan men in 2001 opnieuw datgene wat al die figuren verbindt ontwaren?

Paracelsus is een brug en een verbreker. Een brug tussen het zuidelijk Italië waar de hermetisch-christelijke renaissance alweer wegebde op het moment dat Paracelsus actief werd – en de noordelijke Renaissance, die met Luther, met Dürer, Holbein en vele anderen nog maar net op gang kwam. Tegelijk brak de Hohenheimer met de kracht van een ijsbreker door het ijs van de gevestigde orde, de geaccepteerde medische wetenschap – in feite moet men zeggen: meningen – van zijn dagen.

Met de frisheid maar vooral ook met de concentratie die zo eigen is aan de grote figuren van die zogenoemde noordelijke renaissance bekeek hij de wereld, de mens en de ziekte om zich heen, en met de sterkte van zijn Zwitserse onafhankelijkheid trok hij zijn eigen spoor, lichtend over de wegen van Europa. Hij hóórt ook bij Luther, die andere verbreker, zonder ooit gereformeerd te worden. Hij ís ook een broeder van Albrecht Dürer, die de beeldende kunst veranderde. Hij toont dezelfde vastbeslotenheid als Calvijn, die de stadstaat Genève stichtte als een christo-cratie, een soort christelijke utopie.

Hij ís een voorbeeld geweest voor enkele figuren, zoals hierboven genoemd, die de esoterie van het Europa in de jaren na hem hebben bepaald. Maar hij heeft niets verborgen: zijn spirituele onderwijzing is wel gecompliceerd, zelfs moeilijk, maar klip en klaar, en volledig samenhangend. Wij zullen dat verderop proberen aan te tonen.

Want terwijl deze hervormers hun doel in de maatschappij bereikten, en daardoor als meetbare grootheid weer wegzakten in het verleden, is het explosieve gedachtegoed van Paracelsus nog een vulkaan, een stroom die ternauwernood is ontsloten. Van zijn theologische geschriften ligt het grootste gedeelte nog in de archieven, in handschrift, en is niet gepubliceerd.

Medisch Europa ziet hem als de vader van de chemie: de scheikunde die bewijsbaar en herhaalbaar is. Medisch Europa toen sprak ook van

Beknopt overzicht van het leven van Paracelsus

- 1493 In het laatste kwartaal van dit jaar wordt Paracelsus aan de Sihlbrug te Einsiedeln in Zwitserland geboren.
- 1502 Zijn vader, Wilhelm von Hohenheim, trekt met zijn gezin naar Villach in Kärnten waar hij stadsarts wordt. Zijn vader is zijn eerste leermeester, de benedictijnen van het klooster van St. Paul in het Kavantdal leren Paracelsus Latijn.
- 1515 Medicijnenstudies in Duitsland, Frankrijk en Italië. In Ferrara behaalt hij de doktorstitel.
Nu volgen zijn 'wanderjahre'. Hij reist naar Sicilië, Spanje en Portugal, hij bezoekt vrienden in Frankrijk, trekt naar Engeland, Ierland, bezoekt de school der moderne devotie in Zutphen (Nederland), Denemarken, Zweden, Polen en Hongarije. Hij leert van geleerden, zigeuners, artsen, barbiers, badhouders, zwarte kunstmeesters, geestelijken, edelen en ongeschoolden.
- 1524-25 Salzburg. Verdenking van Boerenopstand-sympathie. Arrestatie. Spoedig daarna verlaat hij de stad.
Reist in het grote gebied tussen de Donau en de Rijn. Behandelt dr. Petrus Burckhardt, en op wonderbaarlijke wijze geneest hij de dochter van een raadsheer. Het zijn jaren van grote vruchtbaarheid. Hij schrijft o.a. vroege geschriften over kruidengeneesmiddelen; hij schrijft: *Von den tartarischen oder Steinkrankheiten, Von den Krankheiten die den Vernunft berauben; Von Ursachen und Kuren der Kontrakturen und Lähme; Neun Bücher Arcbidoxis; Von den natürlichen Bädern; e.a.*
- 1526 Paracelsus wordt burger van de stad Salzburg. Vanuit de Elzas wordt hij geroepen om Johannes Frobenius te behandelen, die men een been af wil zetten. Ook Desiderius Erasmus, die nauw met Frobenius bevriend is, (zelfs van 1521-1529 in zijn huis woonde), roept zijn hulp in, die hem in een brief wordt verstrekt.
- 1527-28 Deze beide humanisten halen Paracelsus naar Basel als stadsarts, en zorgen ook dat hij een aanstelling aan de universiteit verkrijgt.

Op 5 juni geeft hij een folder uit met daarop zijn programma. Zijn eerste les in de zomer van 1527 is nog in het traditionele Latijn; het tweede college houdt Paracelsus in het Duits – niets meer of minder dan een revolutie – die gaat over chirurgie. Toch is het geen provocatie, omdat hij ook de chirurgijnen en barbiers wilde bereiken, die geen Latijn kenden, terwijl juist zij de amputaties e.d. verzorgden. De rest van de colleges waren afwisselend in het Latijn en dan weer in het Duits.

- 1527 Op 24 juni verbrandt Paracelsus symbolisch een van de langlopende latijnse uitgaven van de Arabische medische auteurs in het Johannesvuur te Bazel. Diezelfde zomer wordt zijn autoriteit om te doceren aangevochten. Hij eist het toegezegde recht op dat hem toestaat doktoren te promoveren, en eist een herstructurering van het apotheekwezen van de stad. In de herfst wordt er een giftig plakkaat tegen hem op de kerkdeuren gespijkerd. Paracelsus staat in vriendschappelijke betrekking met Bonifacius Amerbach. Johannes Oporinus wordt zijn assistent. Frobenius sterft. Paracelsus verliest daarmee zijn belangrijkste steun in de stad.
- 1528 Paracelsus hoort dat hij gearresteerd gaat worden. Hij vlucht naar Kolmar in de Elzas.
Een nieuwe tijd van reizen breekt aan. Hij schrijft *Drei Bücher der Wundarznei; Von allen offenen Schaden*.
- 1529 Neurenberg. Paracelsus begint aan zijn jaar-vooruitblikken. Hij schrijft: *Von der französischen Krankheit drei Bücher* en nog een boek dat dezelfde ziekte behandelt: *Von Ursprung und Herkommen der fransozen*.
- 1530 Vertrek uit Neurenberg. Nieuwe reizen. Hij sluit het werk aan het *Paragranum* af.
- 1531 Paracelsus schrijft het *Opus Paramirum*, en begint aan *Die Bücher von den unsichtbaren Krankheiten*.
- 1532 In deze periode wordt Theophrast geheel in beslag genomen door zijn theologische werken.
- 1533 Inntal (Hall-Schwaz). Hier schrijft hij: *Von der Bergsucht und anderen Bergkrankheiten*, waarin hij in drie boeken de beroepsziekten (voor de eerste keer in Europa) van de mijnwerkers, ertsgieters e.d. be-

- handelt.
- 1534 Reist naar het zuiden. In Sterzing zet hij zich in tegen de pest, die daar is uitgebroken. Hij schrijft: *Büchlein von der Pest an die Stadt Sterzingen*.
- 1536 Waarschijnlijk is Paracelsus in München waar hij *Erklärung derganzen Astronomie* schrijft.
- 1537 Eferding, op bezoek bij zijn jeugd vriend de jurist Johann von Brant. Ook behandelt hij de zwaar zieke erfmaarschalk van het Koninkrijk van Bohemen, Johann von der Leipnick. Op 25 september van datzelfde jaar wordt er een feestmaal voor hem aangericht in Pressburg, in het huis van rechter Berham. Hij schrijft: *Sieben Defensiones en Labyrinthus medicorum errantium*.
- 1537 Bezoek aan Villach waar zijn vader in 1534 gestorven is.
- 1540 We treffen Paracelsus in Klagenfurt aan.
- 1541 Van zijn nieuwe oponthoud in Salzburg stelt hij zich aanvankelijk veel voor. Hij sterft evenwel op 24 september 1541 in de herberg 'Zum weissen Ross', na zijn testament geschreven te hebben. Hij wordt begraven op het kerkhof bij de St. Sebastitpenskerk.